

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова

БОРОВИК ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК: 657.432:332.8

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТЛОВО-
КОМУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті міського господарства імені О.М. Бекетова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: **доктор економічних наук, доцент**
Мамонов Костянтин Анатолійович,
професор кафедри геоінформаційних систем оцінки землі та нерухомого майна Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова Міністерства освіти і науки України.

Офіційні опоненти: **доктор економічних наук, професор**
Шелегеда Белла Григорівна,
професор кафедри менеджменту та господарського права Донецького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України;

кандидат економічних наук, доцент
Шептуха Олена Михайлівна,
доцент кафедри фінансів та кредиту Харківського національного університету будівництва та архітектури Міністерства освіти і науки України.

Захист відбудеться «6» березня 2015 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова Міністерства освіти і науки України за адресою: 61002, Україна, м. Харків, вул. Революції, 12, зал засідань Вченої ради (конференц-зал №1).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова за адресою: 61002, Україна, м. Харків, вул. Революції, 12.

Автореферат розісланий «4» лютого 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.В. Кадничанський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі економічних перетворень України, які характеризуються нестабільністю і загостренням соціально-економічних проблем, зниженням рівня добробуту людей, необхідно переосмислити підходи до управління заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу (ЖКК). Функціонування підприємств ЖКК характеризується дефіцитом грошових коштів і низьким рівнем платоспроможності споживачів послуг, що викликає зростання дебіторської й кредиторської заборгованостей (ДЗ й КЗ). Основними причинами зниження виробничо-господарського потенціалу підприємств житлово-комунального комплексу, зростання зношеності об'єктів комунальної власності та незадовільного стану мереж, невідповідності наданих послуг їх вартості є відсутність необхідних грошових коштів, значна частина яких іммобілізована, зокрема, в дебіторській заборгованості.

У реаліях сьогодення навіть кращим підприємствам ЖКК у середньому вдається зібрати від 95 до 98% коштів споживачів за надані житлово-комунальні послуги. Водночас, більшість цих підприємств отримують до 85% грошових коштів за надані послуги. Зростання боргових зобов'язань до 3-5% призводить до того, що підприємства житлово-комунального комплексу не можуть у повному обсязі здійснювати основні функції. Більш того, зростання заборгованості на рівень 20% веде до значного погіршення фінансово-економічного становища цих підприємств і неможливості надання у повному обсязі якісних послуг. Унаслідок наявності боргових зобов'язань більшість підприємств ЖКК функціонують безкоштовно майже 1,6 місяця на рік.

У результаті дії Закону України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009 – 2014 роки» №1869-IV від 24.06.2004 р. визначена необхідність здійснення заходів щодо підвищення ефективності та надійності житлово-комунального комплексу, забезпечення його сталого розвитку, задоволення потреб населення і господарського комплексу у житлово-комунальних послугах на основі розвитку державного регулювання природних монополій; забезпечення спільної відповідальності держави та органів місцевого самоврядування за якість наданих житлово-комунальних послуг; формування й дотримання соціальних стандартів у сфері житлового фонду і житлово-комунального обслуговування; підвищення ефективності використання людських, грошових та матеріальних ресурсів; підвищення відповідальності держави та органів місцевого самоврядування щодо ефективного використання майна житлово-комунального комплексу; забезпечення збалансованого розвитку енерго-, тепло-, водо-, газопостачання та водовідведення; технічне переобладнання галузі; розвитку державно-приватного партнерства та ін.

Одним із основних напрямів вирішення представлених завдань є удосконалення організаційно-економічних засад щодо управління заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу для зниження рівня заборгованості за комунальні послуги, забезпечення оптимального співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованостей.

Узагальнення та систематизація теоретичних і практичних положень щодо формування й погашення заборгованості, її управління здійснювали Л. Бернстайн, І. Бланк, Ю. Бригхем, Ван Хорн, В. Ковальов, К. Мамонов, Т. Момот, І. Писаревський, Г. Савицька, О. Стоянова, Е. Хелферт, О. Шептуха та ін. Проблемам та особливостям функціонування підприємств ЖКК присвячені роботи вчених: П. Бубенка, В. Геєця, Т. Качали, В. Логвиненка, В. Ніколаєва, В. Полуянова, В. Решетило, О. Солодовнік, В. Торкатюка, Б. Шелегеди та ін.

У наукових працях вчених обґрунтовані теоретичні положення формування й погашення заборгованості, які дозволяють удосконалити організаційно-економічний інструментарій управління дебіторською й кредиторською заборгованостями в умовах трансформаційних процесів України. Разом з тим, залишаються невирішеними проблеми зростання заборгованості, її високого рівня, низької ефективності управління процесами збору платежів та недопущення боргів на підприємствах житлово-комунального комплексу.

Актуальність поставлених проблем, їх теоретична й практична важливість для функціонування та розвитку підприємств ЖКК зумовили вибір теми та постановку мети дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконувалась у межах державної бюджетної тематики Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова: методологія і організація обліку, комплексного економічного аналізу та аудиту діяльності суб'єктів господарювання – автором охарактеризовані моделі та методи управління дебіторською заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу (2010 р., номер державної реєстрації 0108U006673), інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання України в умовах глобалізації: теорія, методологія, практика - етап 2 – «Стратегічне управління в будівництві та житлово-комунальному господарстві: інтерпретація стратегічної інформації та методології формування сучасних баз стратегічних даних» - автором запропоновані напрями удосконалення організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу (2012 р. – державний реєстраційний номер 0112U003092), створення просторових даних для нормативної оцінки земель та міста Харкова – автором визначені та охарактеризовані пропозиції щодо

забезпечення ефективності управління заборгованістю на підприємствах ЖКК (2013 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо формування напрямів управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу.

Для досягнення мети в дисертації були поставлені й вирішені наступні завдання:

- визначити умовно замкнене системне середовище формування та погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей, а також управління заборгованостями;

- виявити набір факторів, що впливають на формування і погашення дебіторської й кредиторської заборгованостей в ЖКК та механізм їх дії при управлінні заборгованостями;

- сформулювати теоретико-методичні положення щодо визначення організаційно-економічного механізму управління заборгованостями (ОЕМУЗ) на підприємствах ЖКК, як інструментарію, що використовує вплив ключових факторів на формування та погашення ДЗ і КЗ;

- охарактеризувати основні тенденції розвитку підприємств житлово-комунального комплексу України, які впливають на формування заборгованості;

- виявити особливості функціонування підприємств ЖКК Харківської області та формування дебіторської і кредиторської заборгованостей;

- з позицій управління заборгованістю узагальнити міжнародний досвід функціонування підприємств житлово-комунального комплексу та особливості їх фінансового управління;

- встановити зв'язки між факторами впливу та рівнями дебіторської й кредиторської заборгованостей підприємств ЖКК Харківської області шляхом застосування комбінованого підходу;

- визначити напрямки взаємодії між державою і підприємствами житлово-комунального комплексу в сфері управління ДЗ й КЗ шляхом реалізації державно-приватного партнерства;

- розробити напрями щодо побудови та реалізації структурно-функціональної моделі формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах ЖКК Харківської області.

Об'єктом дослідження є процес управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних положень, методичних і практичних інструментів щодо управління заборгованістю на підприємствах ЖКК.

Методи дослідження. Теоретичною й методичною основою дисертаційної роботи є загальнонаукові методи узагальнення й порівняння, економіко-математичного моделювання, наукового пізнання, логічний і системний підходи, положення сучасної економічної теорії, наукові праці фахівців у сфері управління заборгованістю підприємств житлово-комунального комплексу.

Для досягнення поставленої у дисертації мети та вирішення задач використовуються наступні методи дослідження: *абстрактно-логічний аналіз* – для теоретичного узагальнення й обґрунтування результатів дослідження; *системно-структурний аналіз* – для вивчення і систематизації підходів до визначення ЖКК та управління заборгованістю; *аналіз* – для виявлення особливостей й характеристики напрямів формування заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу; *класифікація* – для вивчення та узагальнення методів формування і погашення заборгованості, видів моделей і типів політик її управління, які використовуються на підприємствах ЖКК; *економічний аналіз* – для дослідження тенденцій змін дебіторської та кредиторської заборгованостей на житлово-комунальних підприємствах; *метод експертних оцінок* – для визначення показників, що здійснюють найбільший вплив на рівні дебіторської й кредиторської заборгованості та їх співвідношення, *економетричне моделювання* – для встановлення причинно-наслідкового зв'язку між показниками, що впливають на рівень заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу; *узагальнення та систематизація* – для розробки рекомендацій щодо удосконалення напрямів управління заборгованістю на підприємствах ЖКК.

Інформаційно-правовою базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій та періодичних видань, статистичні дані щодо діяльності підприємств житлово-комунального комплексу, Державної служби статистики України, Міністерства регіонального розвитку та будівництва України, дані ресурсів мережі Internet.

Наукова новизна одержаних результатів. Основним науковим результатом проведеного дослідження є розвиток теоретико-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення напрямів управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу, що сприятиме їх удосконаленню та зростанню якості наданих комунальних послуг.

Найбільш значущі результати дослідження, що виносяться на захист та складають наукову новизну полягають у наступному:

удосконалено:

- категорійний апарат шляхом уточнення поняття “житлово-комунальний комплекс”, яке, на відміну від існуючих та з точки зору управління заборгованістю, розглядається як система підприємств житлово-комунального

господарства, підприємств і організацій суміжних сфер економіки, де в результаті застосування певних методів та інструментів управління формується й погашається дебіторська і кредиторська заборгованість;

- метод вибору факторів, що впливають на формування та погашення дебіторської й кредиторської заборгованостей. Враховуючи особливості функціонування і складність взаємодії підприємств ЖКК, на відміну від ланцюгового впливу факторів, запропоновано аналізувати прямий механізм одночасного вибору основних з них;

- структурно-функціональну модель формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу, яка, на відміну від існуючих, включає набір елементів, що враховує інтереси різних груп зацікавлених осіб, особливості взаємодії держави та підприємств ЖКК на основі державно-приватного партнерства, напрями фінансування, організаційно-аналітичні інструменти, методи управління дебіторською та кредиторською заборгованостями;

- підходи до фінансування на підприємствах житлово-комунального комплексу шляхом застосування концесійних угод, інвестиційних програм і системи RAB тарифів, які, на відміну від існуючих, дозволять забезпечити своєчасність погашення заборгованості, визначити напрями залучення коштів у будівництво й модернізацію комунальної інфраструктури, удосконалити управління;

дістали подальшого розвитку:

- застосування моделі державно-приватного партнерства у системі управління заборгованістю, що регулюється договірними умовами між державними інституціями і приватними партнерами та передбачає визначення напрямів партнерства, джерел фінансування, характеристику ризиків і забезпечення моніторингу й контролю з боку зацікавлених осіб за використаними ресурсами для недопущення необґрунтованого зростання дебіторської і кредиторської заборгованостей на підприємствах житлово-комунального комплексу;

- параметричне моделювання рівня дебіторської та кредиторської заборгованостей, їх співвідношення за економічними показниками, яке, на відміну від існуючих, базується на комбінованому застосуванні методів експертної оцінки і економетричного інструментарію та сформованому інформаційно-аналітичному забезпеченні щодо функціонування підприємств ЖКК, що дозволило встановити відповідні причинно-наслідкові зв'язки і, на цій основі, запропонувати комплекс заходів для забезпечення ефективного управління заборгованістю;

- пропозиції щодо підвищення ефективності управління на підприємствах житлово-комунального комплексу, що дозволить забезпечити своєчасність погашення дебіторської й кредиторської заборгованостей, знизити їх рівень. Пропозиції базуються на результатах параметричного моделювання впливу

факторів на рівень заборгованостей та запропонованій структурно-функціональній моделі формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що використання запропонованих у роботі науково-методичних та практичних рекомендацій дозволить знизити рівень дебіторської й кредиторської заборгованостей на підприємствах житлово-комунального комплексу, підвищити ефективність їх управління.

Науково-методичні та практичні рекомендації щодо удосконалення організаційно-економічних засад відносно управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу знайшли своє застосування в діяльності Ізюмської районної державної адміністрації Харківської області щодо використання напрямів організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу та реалізації моделі державно-приватного партнерства (довідка № 01-32/142 від 16.01.2012 р.). Запропоновані напрями удосконалення організаційно-економічного механізму управління заборгованістю та пропозиції з організації управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу Київського району Харківської міської ради (довідка 6712/4 № від 8.11.2012 р.). Розроблено структурно-функціональну модель формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю, застосовані результати параметричного моделювання рівня дебіторської та кредиторської заборгованостей, їх співвідношення за економічними показниками та запропоновані пропозиції щодо підвищення ефективності управління заборгованістю на комунальному підприємстві “Харківводоканал” (довідка №603/К від 26.09.2013 р.) Результати дослідження використані при здійсненні науково-дослідних робіт по темі «Розроблення альтернативних варіантів прогнозу економічного і соціального розвитку України на середньо- та довгостроковий період» Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України (довідка № 2/301 від 08.09.2010 р.).

Окремі теоретичні та методичні результати дослідження застосовуються в навчальному процесі кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова при викладанні курсів «Економіко-математичне моделювання», «Стратегічний та інноваційний менеджмент в сфері фінансово-економічної безпеки», при здійсненні курсового й дипломного проектування бакалаврів, спеціалістів і магістрів (довідка від 27.09.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, які представлені в дисертаційній роботі, отримані автором самостійно. В опублікованих у співавторстві наукових працях використані лише ідеї та положення, які є

результатом особистої роботи здобувача. Внесок здобувача в працях, написаних у співавторстві, визначено в переліку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і наукові результати дисертації доповідалися та були схвалені на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях та круглому столі: „Стратегічні напрямки підвищення економічної ефективності реалізації інвестиційних будівельних проектів в умовах трансформації економіки України до ринкових відносин” (м. Харків, 2008 р.); „Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення корпоративного управління: якість аудиту та корпоративна безпека” (м. Харків, 2011 р.), „Стратегічні пріоритети інтеграції науки і бізнесу: регіональний аспект” (м. Донецьк, 2011 р.), “Сучасні інформаційні технології в економіці та управлінні підприємствами, програмами та проектами” (п. Рибаче, 2013).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані у 18 наукових працях, з яких 2 колективні монографії, 13 наукових статей у фахових виданнях, 3 тези доповіді конференцій загальним обсягом 5,0 ум.-друк. арк., особисто автору належить 3,9 ум.-друк. арк. За темою дисертації отримано 2 державні свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір свідоцтво №54128. «Формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу об’єктно-цільового типу» та свідоцтво №54128. «Методика комплексної оцінки та прогнозування результативності управління на підприємствах житлово-комунального комплексу України».

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 210 найменувань на 23 сторінках. Зміст роботи викладений на 247 сторінках комп’ютерного тексту, містить 31 рисунок, 37 таблиць, 10 додатків на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, предмет і об’єкт, охарактеризовані методи, наукову новизну та практичне значення дослідження.

У першому розділі **«Теоретико-методичні засади управління дебіторською та кредиторською заборгованостями на підприємствах житлово-комунального комплексу»** систематизовані підходи до визначення житлово-комунального комплексу як системного середовища управління дебіторською та кредиторською заборгованостями, обґрунтовані фактори, що впливають на формування та погашення ДЗ і КЗ підприємств ЖКК як об’єкту управління, охарактеризовано організаційно-економічний механізм управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу.

У результаті систематизації теоретико-методичних положень запропоновано визначення житлово-комунального комплексу, який, з точки зору управління заборгованістю, розглядається як система підприємств житлово-комунального господарства, підприємств і організацій суміжних сфер економіки, де в результаті застосування певних методів та інструментів управління формується і погашається дебіторська та кредиторська заборгованість.

Виявлені особливості формування й погашення ДЗ та КЗ на підприємствах житлово-комунального комплексу.

Визначені і проаналізовані методи погашення й рефінансування дебіторської заборгованості на підприємствах ЖКК, більшість з яких мають досудовий характер, враховують стан та платоспроможність споживачів комунальних послуг і партнерів.

Охарактеризовані напрями управління дебіторською й кредиторською заборгованостями на підприємствах житлово-комунального комплексу.

На основі виявлених особливостей функціонування підприємств ЖКК, для визначення факторів, що впливають на формування й погашення дебіторської й кредиторської заборгованостей в житлово-комунальному комплексі запропоновано побудувати ланцюг їх взаємодії, який враховує рівень взаємовідносин підприємств ЖКК, показники їх фінансово-майнового стану, зовнішні фактори, що діють на макро, мезо та мікро рівнях, фактори, що характеризують внутрішню структуру і середовище суб'єктів житлово-комунального комплексу, рівень використання інтелектуального капіталу та ін.

Реалізовано авторський підхід щодо вибору факторів, який передбачає серед великої їх кількості і ланцюгів визначити обмежену групу ключових факторів, що безпосередньо впливають на формування та погашення як дебіторської, так і кредиторської заборгованостей на підприємствах ЖКК та застосувати відповідні напрями його використання.

У результаті систематизації існуючих теоретико-методичних положень, запропоновано визначення організаційно-економічного механізму управління заборгованістю, який розглядається як комплекс методів, інформаційно-аналітичного та нормативно-правового забезпечення, що враховує особливості функціонування підприємств ЖКК, взаємодію між різними групами зацікавлених осіб і спрямований на забезпечення розвитку цих підприємств і надання якісних комунальних послуг споживачам.

Для реалізації організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу використовується структурно-функціональна модель формування ОЕМУЗ, яка включає набір елементів, що враховують інтереси різних груп зацікавлених осіб, які взаємодіють при сфері житлово-комунального

господарства, особливості взаємовідносин між державою і підприємствами ЖКК на основі державно-приватного партнерства, напрями фінансування, організаційно-аналітичні інструменти, методи управління ДЗ та КЗ.

У другому розділі «Сучасний стан формування й погашення заборгованості підприємств в умовах реформування житлово-комунального комплексу України» проведено аналіз стану та перспектив розвитку підприємств житлово-комунального комплексу України та Харківської області, виявлені особливості формування і погашення ДЗ й КЗ на них, обґрунтовані можливості використання зарубіжного досвіду управління заборгованістю на підприємствах ЖКК.

Сучасні умови господарювання характеризуються нестабільністю функціонування підприємств житлово-комунального комплексу України, обумовленої впливом наслідків фінансової й економічної кризи, внутрішніми економічними дисбалансами і протиріччями. Доведено, що недофінансування комплексу, відсутність системних дій щодо впровадження сучасної техніки та технологій, низький рівень проведення ремонтних робіт основних засобів поглиблюють кризові явища і не дозволяють ЖКК стабільно розвиватись.

За останні роки відбувається зростання дебіторської заборгованості за житлово-комунальні послуги, в структурі якої найбільшу питому вагу складає заборгованість населення (рис.1), що потребує здійснення відповідних управлінських дій щодо її погашення шляхом впливу на визначену групу споживачів. Аналогічні тенденції характеризують стан та рівень погашення кредиторської заборгованості, найбільшу питому вагу якої складає заборгованість за енергоносії.

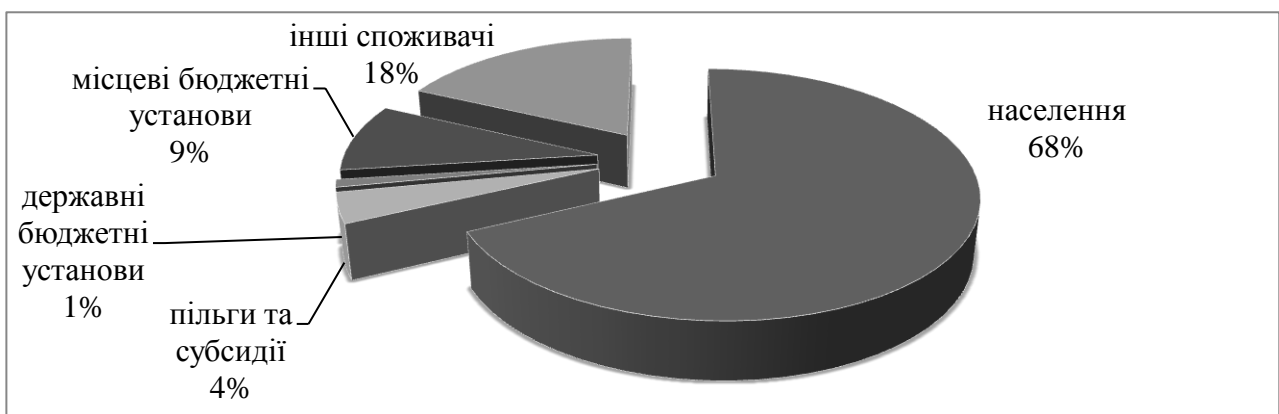

Рис.1 Структура дебіторської заборгованості за видами споживачів, (станом на 1 січня 2014 р.) (розроблено автором)

За 2013 р. загальна сума дебіторської заборгованості підприємств житлово-комунального комплексу збільшилась на 415 млн. грн. або на 3,1% та станом на 1 січня 2014 р. складає 13,6 млрд. грн. У відповідному періоді

відбувається зростання кредиторської заборгованості на 42,3% або на 7,2 млрд. грн., яка складає станом на 1 січня 2014 р. 24,2 млрд. грн.

Серед регіонів України підприємства житлово-комунального комплексу Харківської області мають одну із значних дебіторських заборгованостей (2 033,4 млн. грн.), найбільшу питому вагу в якій має заборгованість населення (рис.2).

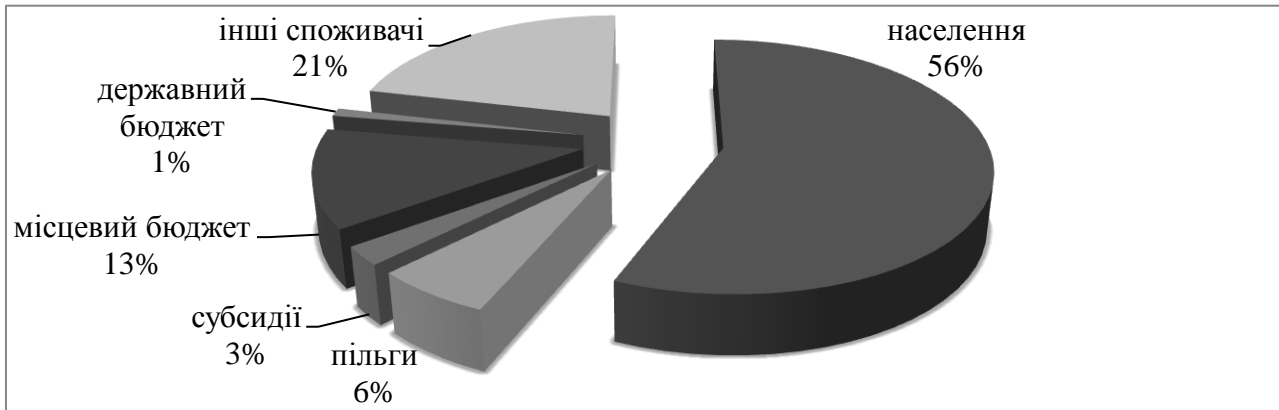

Рис.2 Структура дебіторської заборгованості підприємств ЖКК Харківської області (станом на 1 січня 2014 р.) (розроблено автором)

Сума кредиторської заборгованості підприємств ЖКК Харківської області на 01.01.2014 р. складає 3 763 млн. грн., яка є найбільшою серед підприємств ЖКК інших регіонів, поступаючись лише заборгованості м. Києва, протягом року збільшилась на 47,8%. У структурі КЗ найбільшу питому вагу складає заборгованість за товари, роботи, послуги, тобто за енергоносії.

Для формування напрямів розвитку підприємств житлово-комунального комплексу запропоновано застосовувати положення германської й французької моделей, які включають шляхи дерегуляції взаємовідносин між державними органами і житлово-комунальними підприємствами, забезпечують можливості залучення додаткових фінансових й інвестиційних ресурсів.

Узагальнюючи міжнародний досвід функціонування підприємств ЖКК, визначені відповідні напрями фінансування. Окрім концесії, запропоновано використання інвестиційних програм і системи РАВ тарифів, застосування яких дозволить забезпечити своєчасність погашення заборгованості, залучення коштів у будівництво й модернізацію комунальної інфраструктури, удосконалення управління ДЗ та КЗ.

У третьому розділі *«Удосконалення методів та організаційно-економічних засад управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу»* визначені можливості параметричного моделювання рівнів дебіторської та кредиторської заборгованостей за економічними показниками на підприємствах ЖКК Харківської області, охарактеризована роль держави у регулюванні ДЗ та КЗ через державно-приватне партнерство, розроблена структурно-функціональна модель

формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу.

Для забезпечення управління заборгованістю на підприємствах ЖКК у рамках параметричного моделювання встановлені причинно-наслідкові зв'язки між показниками формування й погашення заборгованості (рівнями дебіторської й кредиторської заборгованостями, їх співвідношенням) та економічними показниками на основі застосування комбінованого підходу, який базується на методах експертної оцінки та економетричному інструментарії.

Застосовуючи метод експертних оцінок та радарний і кібернетичний підходи, виявлені показники, які здійснюють найбільший вплив на рівні ДЗ й КЗ та їх співвідношення (рис. 3, 4, 5).

Рис. 3. Ступінь впливу факторів на рівень дебіторської заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу (за середніми значеннями оцінок експертів) (розроблено автором)

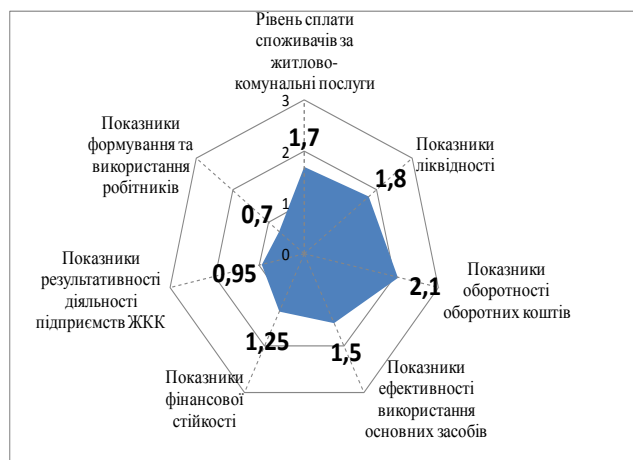

Рис. 4. Ступінь впливу факторів на рівень кредиторської заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу (за середніми значеннями оцінок експертів) (розроблено автором)

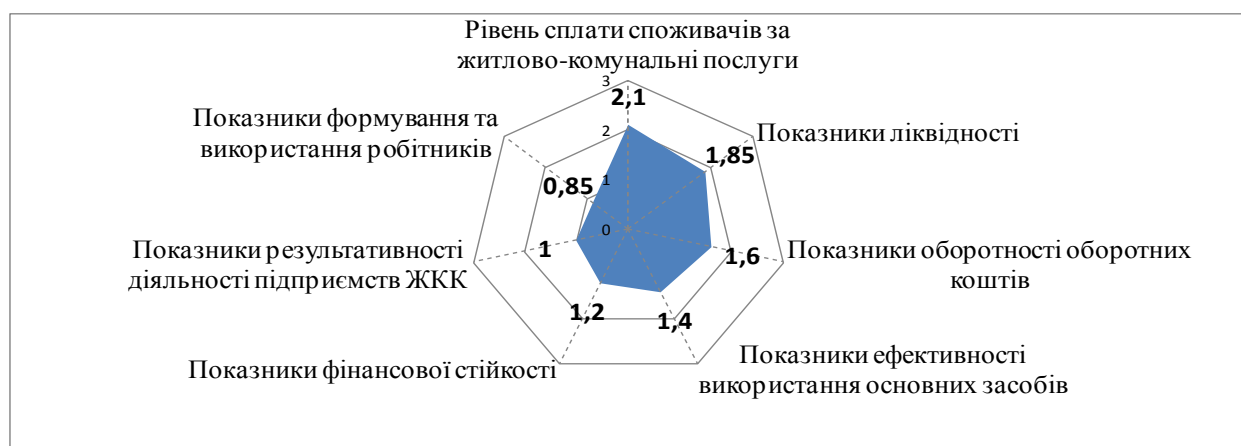

Рис. 5. Ступінь впливу факторів на показник співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу (за середніми значеннями оцінок експертів) (розроблено автором)

У результаті застосування комбінованого підходу, розроблені моделі (табл.) та встановлені причинно-наслідкові зв'язки на основі яких доведено, що найбільший вплив на рівень дебіторської заборгованості ($P_{\text{дз}}$) здійснюють рівень сплати споживачами за надані житлово-комунальні послуги ($P_{\text{снс}}$), коефіцієнт оборотності оборотних активів ($K_{\text{ооа}}$), коефіцієнт фінансової залежності ($K_{\text{фз}}$). Доведено, що зміна рівня кредиторської заборгованості ($P_{\text{кз}}$) у значній мірі обумовлена трансформаціями, які відбуваються з коефіцієнтом поточної ліквідності ($K_{\text{пл}}$), рівнем сплати споживачів за надані житлово-комунальні послуги та фондівдачі основних засобів ($\Phi_{\text{оз}}$). Встановлено високий вплив рівня сплати споживачами за надані житлово-комунальні послуги, коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості ($K_{\text{одз}}$), коефіцієнта поточної ліквідності на співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованостей ($P_{\text{дз/кз}}$).

Таблиця

Моделі впливу показників на рівні дебіторської й кредиторської заборгованості та їх співвідношення

Модель	Коефіцієнт множинної кореляції ($R_{yx1..xn}$)	F-критерій Фішера (розрахунковий)
$P_{\text{дз}} = 0,04 - 0,035 \times P_{\text{снс}} - 0,021 \times K_{\text{ооа}} + 0,012 \times K_{\text{фз}}$ (1)	0,86	8,23
$P_{\text{кз}} = 0,023 - 0,056 \times K_{\text{пл}} - 0,028 \times P_{\text{снс}} - 0,016 \times \Phi_{\text{оз}}$ (2)	0,82	8,16
$P_{\text{дз/кз}} = 0,067 + 0,056 \times P_{\text{снс}} + 0,042 \times K_{\text{одз}} + 0,034 \times K_{\text{пл}}$ (3)	0,81	7,18

Доведена адекватність розроблених моделей шляхом перевірки їх на мультиколінеарність, гомо- або гетероскедастичність та на основі застосування критеріїв Фішера, Ст'юдента, Дарбіна-Уотсона.

Охарактеризована роль держави у регулюванні дебіторської й кредиторської заборгованостей через державно-приватне партнерство, запропонована відповідна модель (рис. 6), яка складається із сукупності взаємопов'язаних етапів, що базуються на застосуванні принципів, функцій, та регулюються договірними умовами між державними інституціями і приватними партнерами на основі відповідної нормативно-правової документації, і передбачає визначення напрямів партнерства, джерел фінансування, характеристики ризиків і забезпечення моніторингу й контролю з боку державного та приватного партнерів за використаними ресурсами для недопущення необґрунтованого збільшення заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу, що сприятиме зростанню ефективності й результативності їх діяльності.

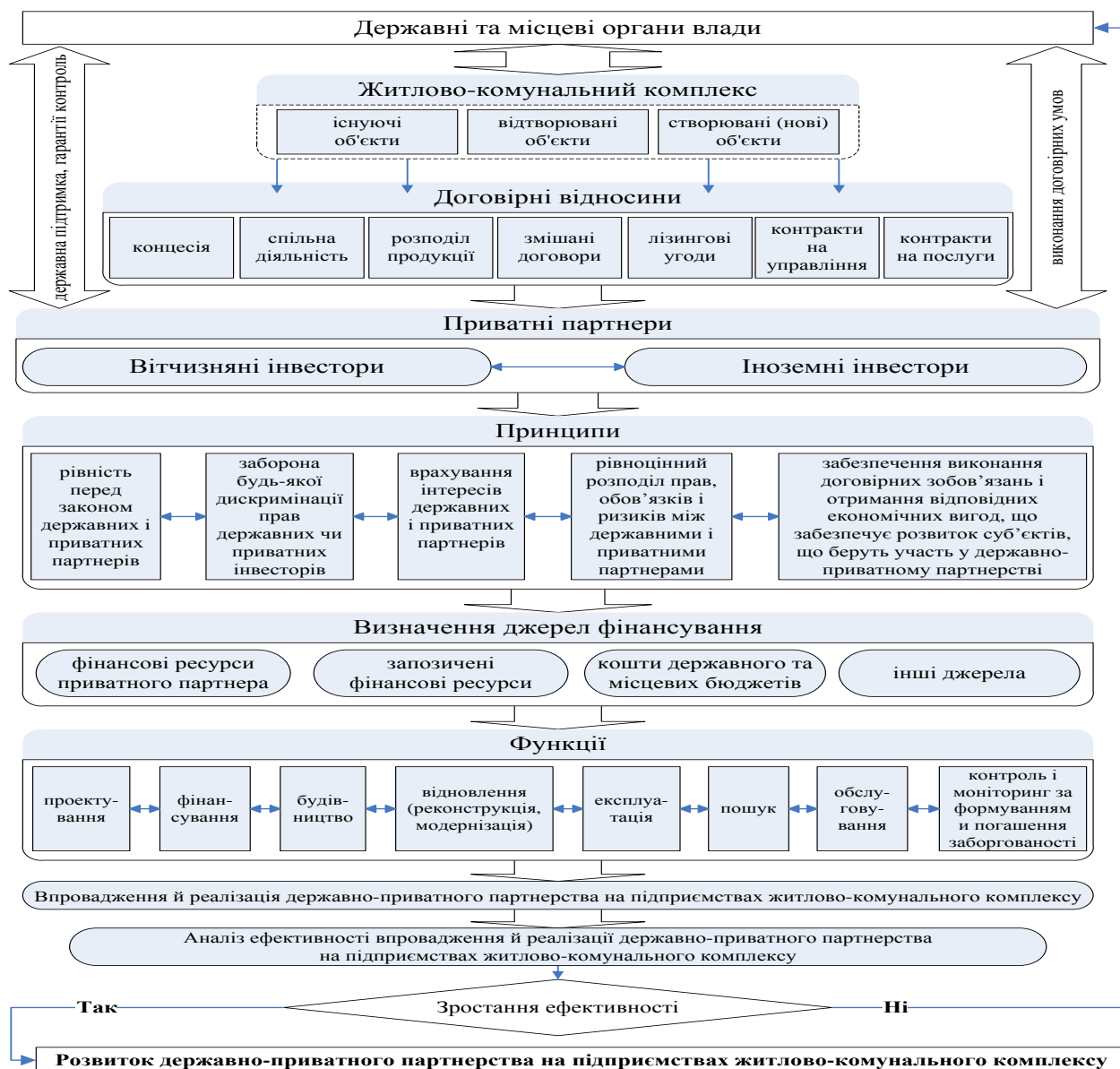

Рис. 6. Модель державно-приватного партнерства на підприємствах житлово-комунального комплексу (розроблено автором)

Запропонована структурно-функціональна модель щодо формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю (рис. 7), яка представляє собою комплекс взаємозалежних елементів, що враховують взаємодію між партнерами, обумовленими відповідними договірними умовами, інструменти державно-приватного партнерства та фінансування в житлово-комунальному комплексі, організаційно-аналітичні методи, політику управління заборгованістю й методи погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей, спрямованих на розвиток суб'єктів, що функціонують у сфері ЖКК.

Визначені напрями щодо зростання ефективності управління заборгованістю на підприємствах ЖКК, оптимізації її рівня, які полягають у: забезпеченні зростання рівня сплати споживачами житлово-комунальних послуг шляхом проведення інформаційної та роз'яснювальної роботи, якості наданих житлово-комунальних послуг, застосуванні санкцій та економічних стимулів, здійсненні

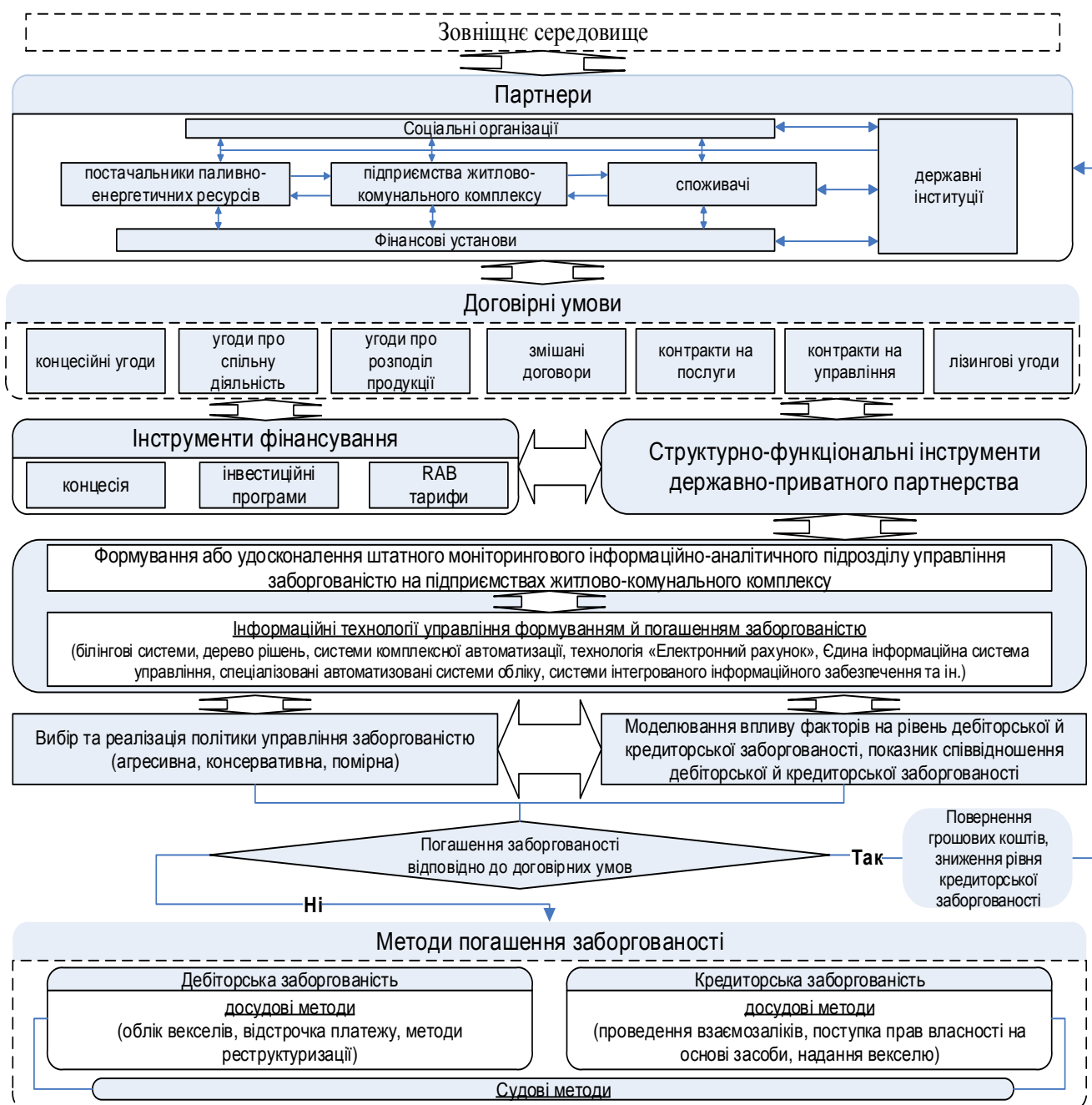

Рис. 7. Структурно-функціональна модель формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу (розроблено автором)

адресної допомоги для відповідних груп споживачів, формуванні та удосконаленні автоматизованої системи управління розрахунками споживачів, прискоренні оборотності оборотних активів, скороченні рівня КЗ, оптимізації взаємодії із всіма групами зацікавлених осіб, що функціонують у сфері надання житлово-комунальних послуг, претензійно-позивної роботи, погашенні різниці в тарифах для населення на послуги тепло-, водопостачання та водовідведення, створенні умов та реалізації заходів щодо своєчасного перерахування субвенції із державного бюджету на погашення різниці в тарифах, наданні державної підтримки для реалізації регіональних Програм розвитку ЖКК.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження досягнута мета дисертаційної роботи – розроблені теоретичні положення та обґрунтовані практичні рекомендації щодо формування напрямів управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу. На основі вирішення поставлених задач отримані наступні висновки та пропозиції:

1. У результаті аналізу структури та процесу виникнення дебіторської і кредиторської заборгованостей підприємств житлово-комунального господарства, практики і напрямів застосування відповідних методів та інструментів управління сформоване системне середовище виникнення та погашення заборгованості – житлово-комунальний комплекс, який включає в себе підприємства, організації та установи – об'єкти та суб'єкти управління, як у ЖКГ, так і в суміжних сферах економіки: електроенергетиці, газопостачанні, а також у фінансово-банківській сфері та у державному управлінні. Доведено, що управління заборгованістю вимагає виходу за галузеві рамки, застосування механізмів управління підприємством, взаємодії підприємств різних галузей та форм власності, а також державного регулювання.

2. На основі виявлених зв'язків при функціонуванні і взаємодії підприємств житлово-комунального комплексу, по-перше, зроблено акцент на методах управління дебіторською і кредиторською заборгованостями у кінцевих виробників і надавачів послуг; по друге, серед великої кількості факторів і ланцюгів їх взаємодії обрано обмежену групу ключових факторів, які безпосередньо впливають на формування й погашення як ДЗ, так і КЗ.

3. Враховуючи авторський підхід до визначення житлово-комунального комплексу, базуючись на принципах – вибору факторів, застосуванні інструментів, які є необхідною і мінімально достатньою умовою ефективного управління дебіторською і кредиторською заборгованостями на підприємствах ЖКК, - запропоновано концепцію організаційно-економічного механізму управління заборгованістю, який розглядається як комплекс методів, інформаційно-аналітичного та нормативно-правового забезпечення, що враховує особливості функціонування підприємств ЖКК, взаємодію між різними групами зацікавлених осіб і спрямований на забезпечення розвитку цих підприємств та надання якісних комунальних послуг споживачам. При формуванні дієвого та ефективного організаційно-економічного механізму управління заборгованостями на підприємствах житлово-комунального комплексу запропоновано обмежитись управлінням по ключових факторах.

4. Необхідною умовою аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей є урахування сучасного стану реформування та особливостей розвитку підприємств житлово-комунального комплексу України, формування

інформаційно-аналітичного забезпечення управління. У результаті аналізу функціонування підприємств ЖКК України визначено невідповідність тарифів фактичній собівартості, відсутність системних дій щодо впровадження сучасної техніки, технологій та енергозбереження, зниження якості наданих послуг, а також низький рівень ефективності управління заборгованістю.

5. Особливостями діяльності підприємств житлово-комунального комплексу Харківської області є диспропорції та дисбаланси, які виникають у сфері формування і погашення заборгованості, збільшення частки простроченої дебіторської заборгованості при активізації сплати населенням, накопичення боргів минулих періодів та негативного фінансового результату, зниження якості наданих послуг.

6. У роботі на зарубіжних моделях управління та запропонованих напрямках фінансування підприємств ЖКК показано, як, в умовах постійних трансформацій та наявності кризових явищ, реалізувати шляхи дерегуляції взаємовідносин між державними органами та підприємствами житлово-комунального комплексу, можливості залучення фінансових ресурсів при забезпеченні зовнішнього контролю з боку державних органів управління. Виявлені переваги застосування на вітчизняних підприємствах ЖКК германської й французької моделей порівняно із аналогічними американськими і англійськими моделями.

7. На основі параметричного моделювання, шляхом застосування комбінованого підходу, встановлені причинно-наслідкові зв'язки, які визначають найбільший вплив на рівень ДЗ й КЗ та їх співвідношення, економічних показників (рівня сплати споживачами за надані житлово-комунальні послуги, коефіцієнтів оборотності оборотних активів, дебіторської заборгованості, фінансової залежності, поточної ліквідності, фондівіддачі).

8. Поряд з існуючими механізмами управління дебіторською й кредиторською заборгованостями, визначені напрямки взаємодії між державою і підприємствами шляхом реалізації моделі державно-приватного партнерства, що дозволило виділити відповідні компоненти структурно-функціональної моделі формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю. Показано, що взаємодія між державними інституціями і підприємствами ЖКК на основі державно-приватного партнерства базується на довгостроковій співпраці шляхом регламентації договірних відносин і диверсифікації джерел фінансування, що забезпечує зростання ефективності управління ДЗ та КЗ.

9. У роботі, базуючись на авторському визначенні організаційно-економічного механізму управління заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу, запропоновані напрями побудови та реалізації структурно-функціональної моделі формування ОЕМУЗ, що дозволило розробити рекомендації щодо удосконалення організаційно-

економічних засад управління ДЗ і КЗ для їх подальшої реалізації на прикладі підприємств ЖКК Харківської області. Рекомендації полягають в організації штатного моніторингового інформаційно-аналітичного підрозділу, використанні інформаційних технологій та інструментів моделювання впливу ключових факторів на рівні ДЗ й КЗ, їх співвідношення, погашення та інкасацію заборгованостей відповідно до договірних умов.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Боровик О. А. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання будівельної галузі та житлово-комунального комплексу України : монографія / Колектив авторів під керівництвом Т. В. Момот. – Х. : Фактор, 2012. – 536 с. (*особистий внесок: охарактеризовані моделі управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу*).

2. Боровик О.А. Прогнозування часток дебіторської та кредиторської заборгованості Східного регіону України. Економіка України: соціальні аспекти інноваційної моделі розвитку: Колективна монографія // О.А. Боровик. – К.: НДЕІ, 2007. – С. 302-316 (*особистий внесок: запропоновані напрями прогнозування дебіторської й кредиторської заборгованості*).

3. Боровик О.А. Управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу: інструментарій та особливості здійснення: Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць // К.А. Мамонов, О.А. Боровик. – К.: Науково-дослідний економічний інститут, 2013. - №8 (147). – С. 143-146 (*особистий внесок: запропоновані напрями та інструменти щодо управління заборгованістю на підприємствах ЖКК, визначені шляхи удосконалення організаційно-економічного механізму управління заборгованістю*).

4. Боровик О.А. Особливості погашення заборгованості підприємств житлово-комунального комплексу./К.А. Мамонов, О.А. Боровик // Комунальне господарство міст: наук.-техн. збірник. Харків: ХНУМГ імені О.М. Бекетова, 2013. - Вип. 109. - С. 247-252 (*особистий внесок: запропоновано інструментарій щодо погашення заборгованості на підприємствах житлово-комунального комплексу*).

5. Боровик О.А. Модель державно-приватного партнерства в системі управління заборгованістю житлово-комунального комплексу регіонів / К.А. Мамонов, О.А. Боровик // Комунальне господарство: Наук.-техн. зб. Вип. 106. Серія: Економічні науки – К.: Техніка, 2012. С. 168-173 (*особистий внесок: визначені напрями та виявлені особливості формування й реалізації*

моделі державно-приватного партнерства в системі управління заборгованістю на підприємствах ЖКК).

6. Боровик О.А. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління заборгованістю в житлово-комунальному секторі регіону. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: зб. наукових праць. – Випуск 16 // К.А. Мамонов, О.А. Боровик. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. С. 30-35 (*особистий внесок: запропоновані напрями удосконалення організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу*).

7. Боровик О. А. Аналіз динаміки оборотних коштів за видами економічної діяльності. / О. А. Боровик. // Зб. наукових праць “Формування ринкових відносин в Україні”. Вип. 2 – К.: НДЕІ, 2008. – С. 95-99.

8. Боровик О.А. Вплив факторів на структуру дебіторської та кредиторської заборгованості в Південно-Західному регіоні України. / О. А. Боровик // Зб. наукових праць “Формування ринкових відносин в Україні”. Вип. 3 – К.: НДЕІ, 2008. – С. 149-153.

9. Боровик О.А. Структура оборотних активів. / О. А. Боровик // Зб. наукових праць “Управління в умовах трансформації економіки”. Вип. 3 – К.: ЕТУ, 2008. – С. 27-28.

10. Боровик О.А. Вплив факторів на структуру дебіторської та кредиторської заборгованості в Західному регіоні України. / О. А. Боровик. // Зб. наукових праць “Формування ринкових відносин в Україні” - К.: НДЕІ, 2007. – С. 149-153.

11. Боровик О.А. Дебіторська та кредиторська заборгованість і прогнозування її структури за системним підходом. / О. А. Боровик. // Зб. наукових праць “Формування ринкових відносин в Україні”. Вип. 8 - К.: НДЕІ, 2007. – С. 3-8.

12. Боровик О.А. Прогнозування регіональної структури дебіторської та кредиторської заборгованості за системним підходом. / О. А. Боровик. // Зб. наукових праць “Формування ринкових відносин в Україні”. Вип. 3. // – К.: НДЕІ, 2007. – С. 133-138.

13. Боровик О.А. Регіональна структура дебіторської та кредиторської заборгованості Центрального регіону України. / О. А. Боровик. // Зб. наукових праць “Формування ринкових відносин в Україні”. Вип. 9 – К.: НДЕІ, 2007. – С. 156-162.

14. Боровик О.А. Регіональна структура дебіторської та кредиторської заборгованості в Південному регіоні України. / О. А. Боровик. // Зб. наукових праць “Управління в умовах трансформації економіки”. Вип. 2 – Бровари: ЕТУ, 2007. – С. 28-35.

Праці у наукових періодичних виданнях інших держав або у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

15. Боровик А.А. Направления и особенности управления задолженностью на предприятиях жилищно-коммунального комплекса./ А. А. Боровик. // Международный журнал "Экономика и предпринимательство". М.: Россия, 2013. – Вып. 12 ч.3 – С. 517-522.

Опубліковані праці апробаційного характеру

16. Боровик О. А. Організаційно-економічні засади управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу./ К.А. Мамонов, О.А. Боровик. // Материалы XI Международной научно-практической конференции «Современные информационные технологии в экономике и управлении предприятиями, программами и проектами», п. Рыбачье, 9-13 сентября 2013 г. - Харьков: НАУ им. Н.Е. Жуковского «ХАІ», 2013. – С. 149 - 151 (*особистий внесок: обґрунтовані теоретико-методичні положення щодо управління заборгованістю на підприємствах ЖКК*).

17. Боровик О.А. Особливості управління дебіторською заборгованістю на підприємствах житлово-комунального господарства України. / О.А. Боровик. // Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення корпоративного управління: якість аудиту та корпоративна безпека: матеріали II Міжнар. наук.-прак. конф. - Харків, 21-23 квітня, 2011 р. – Х: ХНАМГ, 2011. – С. 13 – 14.

18. Боровик О.А. Динаміка тенденцій змін оборотних активів за видами економічної діяльності. / О.А. Боровик // Стратегічні напрямки підвищення економічної ефективності реалізації інвестиційних будівельних проектів в умовах трансформації економіки України до ринкових відносин. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції – Харків, 21-23 жовтня 2008 р. – Х.: ХНАМГ, 2008. – С. 99-100.

АНОТАЦІЯ

Боровик О.А. Організаційно-економічні засади управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. – Харків, 2015.

Дисертацію присвячено розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо формування напрямів управління заборгованістю на підприємствах ЖКК.

Запропоновано визначення житлово-комунального комплексу, який розглядається з точки зору управління заборгованістю підприємств житлово-комунального комплексу, виявлені особливості вибору факторів в управлінні дебіторською і кредиторською заборгованостями, запропоновано визначення організаційно-економічного механізму управління заборгованістю, здійснено параметричне моделювання рівня ДЗ та КЗ за економічними показниками на підприємствах житлово-комунального комплексу Харківської області, визначено роль держави у регулюванні дебіторської й кредиторської заборгованостей через державно-приватне партнерство, розроблена структурно-функціональна модель формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю, обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності управління на підприємствах ЖКК.

Ключові слова: житлово-комунальний комплекс, організаційно-економічний механізм управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу, модель державно-приватного партнерства, структурно-функціональна модель формування організаційно-економічного механізму управління заборгованістю, дебіторська та кредиторська заборгованості.

АННОТАЦИЯ

Боровик А.А. Организационно-экономические основы управления задолженностью на предприятиях жилищно-коммунального комплекса. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (за видами экономической деятельности). – Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова. – Харьков, 2015.

Диссертация посвящена обоснованию теоретических положений и практических рекомендаций относительно формирования направлений управления задолженностью на предприятиях ЖКК.

Предложено определение жилищно-коммунального комплекса, который с точки зрения управления задолженностью, рассматривается как система предприятий жилищно-коммунального хозяйства, предприятий и организаций смежных сфер экономики, где в результате использования определенных методов и инструментов управления формируется и погашается дебиторская и кредиторская задолженности.

Выявлены особенности выбора факторов в управлении дебиторской и кредиторской задолженностями, предложено определение организационно-экономического механизма управления задолженностью, охарактеризован подход к формированию и применению соответствующих моделей.

Осуществлено параметрическое моделирование уровня ДЗ и КЗ по

экономическим показателям на предприятиях жилищно-коммунального комплекса Харьковской области.

Определена роль государства в регулировании дебиторской и кредиторской задолженностей через государственно-частное партнерство.

Разработано структурно-функциональную модель формирования организационно-экономического механизма управления задолженностью на предприятиях ЖКК.

Предложены рекомендации по совершенствованию организационно-экономических основ управления задолженностью на предприятиях жилищно-коммунального комплекса.

Ключевые слова: жилищно-коммунальный комплекс, организационно-экономический механизм управления задолженностью на предприятиях жилищно-коммунального комплекса, модель государственно-частного партнерства, структурно-функциональная модель формирования организационно-экономического механизма управления задолженностью, дебиторская и кредиторская задолженности.

ANNOTATION

Borovik O.A. Organizational and economic principles of debt management in enterprises of public utility. - Manuscript.

Dissertation for Scientific Degree of Candidate of Sciences (Economics) obtaining, specialty 08.00.04 - economics and management of enterprises (according to the types of economic activity). - Kharkiv National University of Municipal Economy by O. M. Beketov, Kharkiv, 2015.

Dissertation is devoted to the development of theoretical provisions and practical recommendations in formation directions of debt management on the Public Utilities companies.

Offered the definition public utilities complex under consideration from the perspective of management of indebtedness enterprises of public utilities, revealed features factor analysis in the management of receivables and payables, developed the concept of organizational-economic mechanism of debt, carried parametric modeling level of receivables and payables economic indicators in enterprises of public utilities of Kharkiv region, defined the role of the state in regulating receivables and payables through public-private partnership, developed the structural-functional model of organizational-economic mechanism of debt, substantiate proposals to improve management in enterprises of public utility.

Keywords: public utility, organizational-economic mechanism of debt management in enterprises of public utility, model public-private partnership, structural-functional model of organizational-economic mechanism of debt, accounts receivable, accounts payable.

БОРОВИК Олександр Анатолійович

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТЛОВО-
КОМУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск:

д.т.н., проф. В.І. Торкатюк

Підп. до друку 03.02.2015
Друк на різнографі
Зам. № 9755

Формат 60x84 1/16
Ум. друк. арк. 0,9
Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4705 від 28.03.2014